

Konference o hmotném a nehmotném kulturním dědictví ve střední a východní Evropě jako praxi

Kulturní dědictví a kritický výzkum dědictví (critical heritage studies) patří v posledních několika desetiletích k velmi rychle se rozvíjející oblasti zájmu vědkyň a vědců řady disciplín. Kulturní dědictví zvolila jako téma i konference, kterou uspořádalo ve dnech 25.–26. července 2024 v Mnichově společně několik institucí – šlo o Ústav pro národopis Komise pro bavorské dějiny v Bavorské akademii věd (Institut für Volkskunde der Kommission für bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften), Pracovní komisi Kulturní kontexty východní Evropy při Německé společnosti pro empirickou vědu o kultuře (Arbeitskommission Kulturelle Kontexte des östlichen Europa in der Deutschen Gesellschaft für Empirische Kulturwissenschaft), Schroubkův fond Východní Evropa (Schroubek Fonds Östliches Europa) a Oborovou komisi Empirická věda o kultuře při Herderově vědecké radě (Fachkommission Empirische Kulturwissenschaft im Herder-Forschungsrat). Hlavními organizátory konference byli Marketa Spiritová a Tobias Weger – ti v pozvání na konferenci zdůraznili, že v centru zájmu stojí místa, aktéři a praktiky, kterými, resp. skrze které je vytvářeno kulturní dědictví – i proto se konference jmenovala *Ne/materiální kulturní dědictví jako praxe. Re-konstrukce a re-inscenování*

ve střední a východní Evropě (Im/Materielles kulturelles Erbe als Praxis. Rekonstruktionen und Reinszenierungen in Mittel- und Osteuropa). Geografické zaměření na střední a východní Evropu vychází především z výzkumného terénu, v němž se hlavní organizátorka a organizátor konference dlouhodobě pohybují (v případě Markety Spiritové je to především Česká republika, v případě Tobiasa Wegera se jedná o české země, Polsko, ale i o oblast jihovýchodní Evropy).

Konference byla rozčleněna do pěti sekcí a celkem odeznělo 14 příspěvků. Některé další příspěvky byly bohužel krátce před konáním konference odvolány z důvodů nemoci. Přesto se podařilo vytvořit velmi pestrý program. Ten začal úvodním slovem *Daniela Drasceka a Markety Spiritové* za pořadatelskou Bavorskou akademii věd a úvodní přednáškou *Helmuta Groschwitz* (Mnichov). Ten se věnoval především otázce časovosti ve vztahu ke kulturnímu dědictví – dědictví je něčím, co je v současnosti vybíráno z minulosti s ohledem na budoucnost. A právě aspekt budoucnosti (orientování se na budoucnost) v posledních letech v bádání o kulturním dědictví nabývá na důležitosti. Helmut Groschwitz se zabýval různými chápáními času (cyklický, lineární, teleologický čas) a jejich významem při vytváření kul-

turního dědictví. Zároveň se ale ptal i na to, jak vytvářet dědictví, jak s dědictvím pracovat v budoucnosti – ať už se otázky týkající se budoucnosti zaměřují na dokumentaci a digitalizaci, důraz kladený na udržitelnost (včetně dopadů klimatické změny), na zajištění žádané multivokality dědictví, na politické boje o dědictví, nebo na aktivismus při jeho vytváření. Těmito otázkami nastínil i problémy, které byly následně tematizovány v jednotlivých sekcích.

První se věnovala kulturnímu dědictví a sbírkám a muzeím. *Cornelia Eisler* (Oldenburg) se v návaznosti na koncept *authorized heritage discourse* (Laurajane Smith) a *politics of digitization* (Gerben Zaagsma) věnovala kulturněpolitickým implikacím projektů sloužících k digitalizaci kulturního dědictví německy hovořícího obyvatelstva ze střední a východní Evropy, resp. ve střední a východní Evropě. Zároveň poukázala i na problémy, které digitalizace a dokumentace kulturního dědictví ve velkých, několik států zahrnujících projektech přináší, ať jsou to problémy s udržitelností, jednotnou klasifikací či politickými a mocenskými zájmy jednotlivých států či skupin. *Kirsti Jõesalu* (Tartu) prezentovala výsledky projektu, který se zabývá zobrazováním komunistické minulosti v muzejních expozicích v muzeích v pobaltských zemích. Jako příklad si vybrala Estonské muzeum v přírodě, které prezentuje v části expozice otevřené v roce 2021 nejen byty pracovníků

JZD z 60. či 70. let 20. století, ale i byty z 90. let a doby po roce 2010. Trend zobrazovat v muzeích především socialistickou a post-socialistickou každodennost místo tematizace útlaku a utrpení, který se prosadil po roce 2000, však po začátku válečného konfliktu na Ukrajině podle *Kirsti Jõesalu* ustupuje a navrch získávají opět narativy utrpení obyvatel v pobaltských zemích během sovětské nadvlády (viz novou výstavu o deportacích otevřenou v Estonském muzeu v přírodě v roce 2023). *Angela Ilić* (Mnichov) na závěr této sekce představila sbírku fotografií mnichovského Ústavu německé kultury a dějin jihovýchodní Evropy jako kulturní dědictví, včetně problematiky autorských práv či systematizace této sbírky, v níž jsou zastoupeny fotografie vznikající od 19. století.

Druhá sekce se věnovala kulturnímu dědictví a místům paměti. *Daniel Habit* (Mnichov) se zaměřil na budování kulturního dědictví v Rumunsku, a to na příkladu výstavby a rekonstrukcí sakrálních staveb, především rumunskou ortodoxní církví, po roce 1990 (včetně stavby národní katedrály „Spásy rumunského lidu“ v Bukurešti), přičemž poukázal na provázání těchto aktivit s politickou reprezentací. *Tobias Weger* (Mnichov) se věnoval také sakrálním stavbám, ale na příkladu multietnického regionu Dobrudža, který ve 20. století prošel několika vlnami dobrovolných či nucených migrací. Na empirickém materiálu

ukázal několik paralelně existujících způsobů zacházení s kulturním dědictvím ve formě sakrálních památek v této oblasti v době několika posledních desetiletí – od ničení, zanedbání přes přebrání staveb jinou konfesionální skupinou po rekonstruování a nabytí nové hodnoty např. jako místa paměti či turistického cíle.

Kulturnímu dědictví a tradici či re-traditionalizování byla věnována třetí sekce. *Ana Luleva* (Sofie) v ní ukázala znovuožívání a boom zájmu o „lidové“ tradice v Bulharsku po roce 1990 (ať už ve formě nových folklorních festivalů, krojovaných svateb, nebo výroby suvenýrů). Znovuobjevování „tradice“ jako konceptu a kulturní praxe dle Any Lulevy úzce souvisí s dobou nejistoty po roce 1990, s hledáním nových identit, jde ruku v ruce s etno-nacionalismem a etno-nostalgií a je významným způsobem politicky instrumentalizováno. *Theresa Jacobs* a *Ines Keller* (Budyšín) navázaly referátem o vytváření kulturního dědictví lužických Srbů v době existence NDR a v současnosti, kdy se dá hovořit o revivalu zájmu o „lidovou kulturu“ této etnické skupiny. Vytváření kulturního dědictví v praxi v době socialismu a postsocialismu ukázaly velmi plasticky mj. na příkladu soutěže o nejkrásnější kraslici, jež se koná v Lužici od 50. let 20. století.

Čtvrtá sekce se zaměřila na kulturní dědictví a kulturu/praxi vzpomínání, což jsou oblasti,

kteřé se částečně překrývají. *Carlotta Stimpfle* (Mnichov) prezentující výsledky svého doktorského výzkumu se věnovala činnosti různých aktérů produkujících kulturní dědictví v periferní oblasti, a to na Chebsku v období po pádu železné opony a otevření hranic s Českou republikou. Mezi aktéry zařadila mj. muzeum a kulturní dům v Marktredwitz, nuceně vysídlené Němce a jejich spolky, muzea v části Chebska ležící v ČR. Chebsko zvolila jako významnou historickou oblast rozdělenou mezi dva státy, navíc zatíženou historickými událostmi jako např. nucenou migrací německého obyvatelstva z Československa po 2. světové válce – historie a současnost tak hrají zásadní roli při vytváření regionálního kulturního dědictví. *Jana Nosková* (Brno) navázala referátem o „hledání“ „německého dědictví“ ve vzpomínkové kultuře dnešního Brna. Na příkladu několika akcí (procházky po Brně, festival Meeting Brno, re-animace Německého domu) ukázala, jakými způsoby je konstruováno, interpretováno a vnímáno v Brně „německé dědictví“ ze strany různých aktérů, jak je konstruována „paměť města“.

Poslední sekci tvořily referáty týkající se kulturního dědictví a ekonomického zhodnocení. *Franziska Mair* (Řezno) se věnovala na základě svých výzkumů pro disertaci vytváření materiálního židovského dědictví ve venkovském prostoru Frank. Jako empirický příklad zvolila projekt regionálního

rozvoje LEADER, který pojala jako katalyzátor pro procesy vytváření kulturního dědictví. Proces heritizace zkoumala jako proces zahrnující tři složky (collection – transmission – care practices) u různých aktérů – lokální komunity, lokální politiky a správy, u historiků, památkové péče a managementu projektu LEADER. Také *Rebecca Koller* (Řezno) prezentovala výsledky svého doktorského výzkumu, ale získané v rámci projektu Nehmotné dědictví ve venkovském prostoru. Na příkladu skleněných vánočních ozdob z městečka Lauscha, které jsou zařazeny na seznam nehmotného kulturního dědictví v Německu, ale zároveň vyráběny v regionu, který je v současné době označován za strukturálně slabý, analyzovala pokusy o ekonomickou a turistickou instrumentalizaci kulturního dědictví, přičemž tematizovala i problémy předávání a ochrany kulturního dědictví. Poslední referát přednesla *Vivienne Marquart* (Salcburk) a týkal se tradičního evropského léčitelství z Pinzgau v rakouských Alpách, které je zapsáno na rakouský seznam nehmotného kulturního dědictví. Názorně ukázala nejen etablování tohoto nehmotného dědictví, které je inscenováno jako venkovské, přírodě blízké, autentické, ve spojitosti s „alpským šamanismem“ a mytologizujícími obrazy ženskosti, ale které

zároveň slouží k empowermentu žen v dané lokalitě, a to dle badatelky mnohem více než k ekonomickému či turistickému zhodnocení.

Kromě toho, že konference přinesla řadu empirických studií k různým oblastem týkajícím se výzkumu kulturního dědictví, povedlo se organizátorům v rámci konference svěst dohromady již etablované vědkyně a vědce s vědkyněmi na počátku své kariéry (doktorandkami a postdoktorandkami). V publiku po oba konferenční dny byli přítomni také studentky a studenti etnologie z kateder v Mnichově a Řezně, pro které byla účast na konferenci nejen doplňkem k výuce předmětů věnujících se problematice kulturního dědictví, ale i průpravou k naučení se praktickým dovednostem – například vytvoření zprávy z konference či formulování otázek k předneseným příspěvkům. Příjemné a věcné diskuse během konference vhodně doplnil i doprovodný program – exkurze po „stopách“ východo- a středoevropských dějin v centru Mnichova, které se ujal Tobias Weger. Z konference je naplánován také konferenční sborník – s výsledky bádání, které byly představeny na konferenci, se tedy budou moci seznámit i další zájemci o studium kulturního dědictví ve střední a východní Evropě, kteří na konferenci přítomní být nemohli.

Jana Nosková (EÚ AV ČR, v. v. i., Brno)